

YASAK SAVMAK, GEÇİŞTİRMEK MANTIĞIYLA HAZIRLANIYOR

ÇED'in amacı tepkiyi yok etmek

İsmail KÜÇÜK

Meteoroloji Müh. Odası Eski Başkanı
ismkck@gmail.com

Enerji kaynaklarının çeşitliliği ve yerli kaynaklara bağlı enerji üretimi, enerji güvenliği açısından en önemli koşuldur. Hidrolik enerji tesislerinin bir kısmı üretim yapısı bütününe göre yenilenebilir enerji kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda bakıldığında hidrolik enerji, enerji kaynakları içerisinde yararlanılması gereken öncelikli kaynaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak hidrolik enerji tesisleri, fizibilitesinden üretim süreci sonrası kapsayacak şekilde havza bazında bir bütün olarak, doğal yaşam, sosyolojik ve kültürel etkiler dikkate alındığında gerekli faydayı sağlayabilir.

Hidrolik enerjiden daha fazla yararlanma adına kanunlar yeniden düzenlenmiştir. En önemli düzenlemeler, 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile özel sektörün hidroelektrik santralleri (HES) inşaatlarına başlamasıyla gündeme gelmiştir. Oysa 3096 ve 3996 sayılı kanunlar ile Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet ile kamu elinden çıkarılan santrallerde inşaat ve işletim sürecinde bir çok sorun yaşanmış ve bu konuda hiçbir çözüm üretilmemiştir.

4628 sayılı Kanun sonrasında HES inşaatlarının başlamasıyla birlikte yaşanan sorunları yerinde gören çevre halkı HES'lere karşı yasal ve meşru mü-

cadeleye başlamışlardır.

Siyasi irade HES'lere karşı oluşan toplumsal tepkileri çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) raporları ile yok etmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla süreç içerisinde işleyişte bir çok değişikliğe gidilmek zorunda kalmıştır. Ancak bu değişikliklerin hiçbir tanesi yaşanan çevresel sorunları düzeltecek ya da azaltacak önlemler olamamıştır.

gulasındaki yetki devirleri 5. madde ile belirlenmiştir.

Yönetmelikte ÇED işlemleri, "çevresel etki değerlendirmesine tabi projeler" ve "seçme eleme kriterleri" diye iki başlık altında sayılmıştır. Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Projeler Listesi'nde, "su depolama tesisleri (göl hacmi 10 milyon m3 ve üzeri olan baraj ve göletler) ile kurulu gücü 25 megavat (MW) ve üzeri olan nehir tipi santraller" sayılmaktadır. Seçme, Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler; "su depolama tesisleri (göl hacmi 5 milyon m3 ve

diye verilen karar örnekleri çoktur. Toplumsal direnişin olduğu yerlerde "ÇED gerekli" kararı verilmede, direnişin olmadığı yerlerde ise konu geçiştirilmektedir. Bu durum, seçme-eleme kriterlerinin olmadığını, keyfiyete göre işlem yapıldığını açıkça göstermektedir.

Çizelgede görüldüğü gibi enerji sektöründeki ÇED raporlarından sadece bir tanesi olumsuzdur. Bu, Köprüçay Projesi (Beş Konak 1 Barajı ve HES) için verilen olumsuz karardır. Alternatif proje olarak sunulan Köprüçay Projesi (Beş Konak 2 Barajı ve HES) için ise aynı tarihli kararla olumlu raporu verilmiştir. Veriler bu kapsamda değerlendirildiğinde, enerji sektöründe hiç bir ÇED olumsuz sonuçlanmamıştır.

Geçmiş örnekler ele alındığında bundan sonrasında HES'ler için hazırlanacak olan ÇED'lerin hepsinin olumlu olacağına ilişkin öngörü yanlış olmaz.

Sektör Dağılımı	Olumlu	Olumsuz	Toplam
Termik	44	-	44
HES	124	1	125
İletim	143	-	143
Jeotermal	1	-	1
Sulama	4	-	4
Rüzgar	3	-	3
Toplam	319	1	320

Çizelge 1. Enerji Sektöründeki ÇED Karar Sonuçları

ÇED Mevzuatında HES

Resmi Gazete'de 17 Temmuz 2008 tarihinde yayımlanan ÇED Yönetmeliği'nde çevresel etki değerlendirmesi, "Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmalar" olarak tanımlanmaktadır. Yönetmeliğin uy-

üzeri baraj ve göletler) ile kurulu gücü 0.5 MW ve üzeri olan nehir tipi santraller" olarak belirlenmiştir.

ÇED uygulamalarında HES

Enerji sektöründe toplam 320 ÇED'in 125 tanesi HES'lere aittir. (Çizelge 1) Aynı ve benzer özellikteki havzalarda benzer HES'ler için "ÇED gerekli" ya da "ÇED gerekli değildir"

Kurulu güç kriteri olamaz

Toplumsal tepkiler sonucu kurulu güç için 50 MW olan sınır değer 25 MW'a indirilmiştir. ÇED hazırlamak istemeyen şirket, 25 MW olan santral gücünü 24.5 MW olarak gösterebilir. Gücü bu kadar azaltmak enerji üretimini azaltmayacağı gibi ÇED raporu gibi bir işlemden kurtulmanın yolu açılmış olur.

Kurulu gücü 0.5 MW altında olması demek, aynı bölgede inşa edilecek daha büyük güçteki bir santralden daha az etki yaratacağını göstermez. Aynı şekilde 0.6 MW kurulu gücü de 0.5 MW değerinin altına çekmek işletmeci açısından bir zarar oluşturmaz. Ancak ÇED gibi bir işlemden kurtulur.

Aynı ya da benzer yerde yapılacak tesisin kurulu gücünün 25 MW ya da 0.5 MW'dan az ya da çok olmasının ÇED gerekliliği kararı için belirleyici kılınmasının bilimsel bir dayanağı yoktur.

Kurulu güçle ÇED'in ilişkilendirilmesi doğru değildir. Kurulu güce bağlı ÇED zorunluluk ve gereklilik ifadeleri sadece toplumsal tepkileri sönmekle amaçlıdır.

Proje yok ÇED var

ÇED hazırlayabilmek için, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın belirlediği kriterlere göre yeterlilik belgesinin alınması ve belli kriterlerde meslek disiplinlerinin çalıştırılması zorunlu tutulmaktadır.

ÇED hazırlanmasında kullanılan veriler öncelikle HES projelerinden alınmaktadır. Oysa HES'lerin, fizibilite ve uygulama projelerinin hazırlanması aşamasında aranan her-

Hidro elektrik santral projelerinde çevre etki değerlendirme raporları yalnızca formaliteye dönüşmüş durumda.

Oluşan toplumsal tepkiyi yumuşatmayı amaçlayan raporlar bir kenara bırakılıp, ekolojik gereksinimler ve toplumsal faydayı ön planda tutan projeler üretilmeli

hangi bir kriter yoktur. Yani, bu mühendislik yapılarını projelendirmek için hiçbir mühendis çalıştırılması zorunlu değildir. Sonuç olarak, mühendisleri belli olmayan yada kimler tarafından hazırlandığı bilinmeyen HES projelerine ÇED hazırlanmaktadır.

ÇED'lerin ve projelerin hazırlanmasındaki bu ikilem, ÇED'lerin çevresel etkileri azaltmaya dair olmadığını açıklamak için yeterlidir.

ÇED'ler formalite oldu

Doğal yapısı çok farklı özellikler gösteren Türkiye gibi bir ülkede bütün ÇED'lerin olumlu olması dikkatle sorgulanması gereken bir konudur. Her şeye rağmen bütün ÇED'ler olumlu sonuçlanmaktadır. Bu durum HES ve ÇED gerçeğini yansıtmaktadır.

Aynı havzada ya da ilişkili havzalardaki HES'lerin ÇED'leri birbirinden bağımsızmış gibi değerlendirilemez. ÇED değerlendirmeleri bütünlük olarak yapılmak zorundadır.

Günümüzde ÇED, bir formalitenin yerine getirilmesi olarak işlem gördüğünden, yatırımcılar doğal olarak ÇED'i işleri geciktiren işlemler olarak algılamaktadırlar.

Mühendislik kriterlerinden uzak, ekolojik, sosyolojik ve kültürel yaşamı yok sayarak ortaya konan HES projeleri durdurularak, ekolojik gereksinimler ve toplumsal fayda gözetilmek koşuluyla gerçekçi projeler üretilmelidir. ÇED ve ÇED süreçleri özünden uzak sadece formaliteden ibarettir.

